

DATE NOI PRIVIND DEZVOLTAREA ORAȘULUI CĂLĂRAȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

dr. Panait I. PANAIT

Urbanizarea și emanciparea localității Călărași — azi reședință a județului cu același nume — prezintă trăsături comune genezei orașului românesc, cărora li se adaugă pregnante aspecte locale. În primul rînd așezarea plasată pe unul din frecventatele drumuri ce lega Bucureștii de Silistra, important centru politic și economic dobrogean în cadrul Imperiului Otoman,¹ a cunoscut o lungă existență evoluînd de la stadiul rural la acela de tîrg și apoi oraș. Condițiile economice, completate de o densitate remarcabilă a satelor, plasate pe brațul Borcea² și pe iezerul Călărași, schimburile de mărfuri, în rîndul cărora se aflau cereale, vite, sare, seu și ceară trimise din Țara Românească către capitalele Imperiului de unde erau aduse produse specifice Orientului apropiat, au asigurat maturizarea condițiilor necesare constituirii orașului bazat pe o producție meșteșugărească proprie și pe o circulație de mărfuri promovată prin intermediul negustorilor locali sau străini. Documentele cunoscute și însemnările călătorilor trecători prin Călărași³ lasă se să întrevadă existența tîrgului încă din secolul al XVIII-lea.⁴ Evoluția către oraș a fost însă puternic stînjinită de repetatele și pustiitoare războaie ruso-turce intervenite în sec. XVIII—XIX, care au afectat permanent acest teritoriu din stînga și dreapta Dunării de Jos. La toate acestea s-a adăugat starea juridică în care se afla colectivitatea călărășeană față de Eforia Spitalelor, proprietara moșiei Lichirești. Conflictul dintre călărășeni și eforii sau arendașii moșiei s-a eșalonat pe aproape un veac, înregistrînd momente de acerbă strădanie din partea localnicilor de a cumpăra pămîntul respectiv, în vederea ieșirii din starea de dependență în care se aflau. Este un caz tipic în care relațiile feudale apărute de data aceasta de Eforia Spitalelor stînjeneau afirmarea noului mod de producție specific orînduirii moderne. Contradicția dintre interesele proprietarului și condițiile propice ale urbanizării va fi lichidată abia în 1852 cînd Barbu Știrbei va hotărî eliberarea orașului, care-i va purta numele pînă către 1877.⁵

Noul oraș avea drept nucleu populația Lichireștilor în care se contopiseră călărășii ștafetari stabiliți aici încă din 1722⁶ și urmașii acestora. Ca și în cazul altor noi orașe:

Alexandria, Giurgiu ⁷, Oltenița ⁸, și la Călărași au fost antrenate familii de meșteșugari din satele învecinate, oameni mai avuți care cumpărând terenuri s-au adăugat vechii colectivități. Dar particularitatea specifică orașului de la gura Borcei va fi asigurată de sosirea și stabilirea unor grupuri de dobrogeni pe care documentele îi arată ca provenind din localități limitrofe marelui fluviu. Schimbul de populație între cîmpul ialomițean și platoul dobrogean este străvechi. Identificarea unei Țări a Românilor de la Dunărea de Jos și Marea Neagră, formațiune politică existentă pe ambele părți ale Dunării și bălților ei ⁹ merită un vădit interes. Cert este faptul că trecerea în grupuri sau individual s-a practicat în tot evul mediu, antrenînd în mod hotărîtor elementul românesc. ¹⁰ În secolul al XVIII-lea acest proces s-a accentuat, fiind determinat și de conflagrațiile militare care au făcut mai întîi ca locuitorii români să se retragă mai compact fie pe țărmul mării fie pe cursul Dunării ¹¹ și apoi să-și încerce ameliorarea condițiilor de trai pe pămîntul Țării Românești.

Acest fenomen a antrenat atît românii cît și pe unii dintre bulgari. Din nefericire deseori documentele relatează despre această populație numind-o ca venind din Țara Turcească fără a face distincție clară între români și bulgari. Numai analiza numelui poate da un indiciu prețios în acest sens. Cert este faptul că din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea numărul familiilor ce trec Dunărea din Imperiul otoman s-a accentuat, atingînd momente de vîrf în vremea războaielor din 1806—1812 și 1828—1829. Se vorbește tot mai des despre sate întregi care se pun în mișcare spre județele Ilfov, Brăila, Ialomița ș.a. În 1787 era cunoscută trecerea acestor „raiale” peste Dunăre destul de frecventă ¹². Ocuparea rapidă a Dobrogei în 1809 și retragerea trupelor țariste la iarnă în Țara Românească a angajat loturi masive de localnici din dreapta Dunării care s-au stabilit în satele Șocariciu (azi Unirea), Jegălia ș.a. ¹³ Unii dintre aceștia în primul rînd bulgari, au revenit în satele lor, alții au luat drumul guberniei Kersonului. În colonia de la Călărași erau pregătite 3000 de familii de băjenari pentru a pleca în Bugeac ¹⁴. Războiul din 1806—1812 a determinat dislocarea a 15.000—20.000 de familii din fruntariile Imperiului otoman, cei mai mulți găsindu-și, vremelnic sau definitiv, adăpost în județele Ilfov (2232 familii), Teleorman (927 familii), Ialomița (899 familii), Mehedinți etc. ¹⁵ După pacea de la Adrianopole, procesul a căpătat din nou amploare. De data aceasta documentele sînt mai clare, indicînd venirea populației românești dobrogene. Un raport întocmit la Călărași în ziua de 12 februarie 1831 informa Comitetul Carantinelor că locuitorii satelor Oltina, Beilicul și Satul Nou din Dobrogea doreau să treacă în Principat „din pricina lipsii de hrană” pentru a se stabili la Cocargeaua (azi Borcea). Ei cereau scutirea de popas în carantină, motivînd lipsa furajelor necesare vitelor pe care le aduceau ¹⁶. La 23 martie același an, un raport al Comisiei catagrafiei făcea cunoscut că în satele plășii Lichirești vin oameni „cu familiile lor du peste malul drept al Dunării prin satele mărginimii acestui județ, care fiesc trîgînd prin case la cîte un cunoscut, i o rudenie ce au” începe să are cîmpul ¹⁷. Este perioada în care 227 de familii de băjenari dobrogeni formau noile sate Mîrleanu (azi satul Gîldău), Oltina, așezarea de pe ostrovul Musait și satul Cocheleni de pe moșia Dudești (azi Fetești). Toți proveneau din ținutul Silistrei ¹⁸, fiind în mod sigur români. O informație în privința etniei băjenarilor în Ialomița, se găsește în raportul Carantinei Călărași din 28 august 1836 din care rezultă că 13 familii venite de la Silistra au prestat termenul de supraveghere sanitară. Cei mai mulți dintre aceștia erau români, trei lipoveni și un grec. ¹⁹

Dobrogea era deasemenea bine cunoscută locuitorilor ialomițeni și călărășeni. Anual sute de țărani din stînga Dunării soseau la strîngerea recoltei de pe feudele turcești. La 17 iulie 1826 Ali, scribul mumbașirilor zaherelelor ruga pe Grigore IV Ghica să-i trimită dacă nu 2500 de muncitori cum prevedea firmanul, cel puțin 500, care să se alăture celor 1300 de secerători socotiți insuficienți pentru strîngerea recoltei aceluia an ²⁰. Unii dintre aceștia aveau să lucreze în zona Balcicului ²¹, alții pe ogoarele cazalei Hirșovei ²².

Unul din vadurile deosebite de folosite de locuitorii dunării a fost cel de la Dreciu unde arendașul moșiei Călărașii Vechi avea în 1835 o circumă „la pichetul din Dreptul Silistrei”²³. Legătura între cele două localități Călărași—Silistra se făcea deasemenea în 1831 cu o șaică ce mergea pe apele Borcei²⁴.

Importanța deosebită a poziției geografice a localității Călărași, o adevărată permanentă punte de legătură cu Dobrogea, își găsește exprimarea într-una din multele plângeri ale locuitorilor către Domnie împotriva abuzurilor Eforiei Spitalelor. Ei arătau la 25 februarie 1936 că arendașul „ne îndărăgneață tot mijlocul încintării folosului ce s-ar putea aduce dintr-un loc așa de îndemnată prin plutirea apei Dunării lângă care este orașul”²⁵.

Rolul economic al localității a sporit în mod hotărîtor prin stabilirea în 1833 a capitalei județului Ialomița la Călărași. Este perioada în care județul Vlașca își fixează reședința la Giurgiu, județul Teleorman la Turnu-Măgurele în care se pun bazele orașelor Islaz, Corabia, Turnu Severin etc.²⁶ Acest fapt a accentuat capacitatea de atracție pentru Călărași atît în așezările din Principat cît și în cele de peste fluviu. Noul centru de județ, cu toată jenanta sa subordonare față de Eforie, stîrnește interesul unor persoane sau colectivități cunoscătoare bine a realităților locale. Un loc însemnat revine populației dobrogene și în special locuitorilor din Silistra și Ostrov. Spre deosebire de fenomenul de băjenire, uneori vremelnice, noua situație urmărește stabilirea definitivă a celor sosiți, majoritatea covârșitoare avînd-o cei de etnie românească. Pe fila unei Psaltiri, Răducanu Ceaușescu, unul din frunțașii localității, nota, bineînțeles exagerînd faptele, „La leat 1809 s-au făcut Călărașul cu locuitorii de la Silistra veniți și au stat supt clacă și embatic, greu pînă la leat 1852 iulie 3 cînd atunci un ofis domnesc s-au liberat”²⁷. Către același sfîrșit de veac XVIII și început de secol XIX conduce și precizarea făcută într-o cerere înaintată de un grup de călărășeni domniei la 13 februarie 1837. Ei afirmă că de 30 de ani au venit din Silistra „la acest loc și am fost în fiestecare an cu răspundere de havaet”. Semnează peste 40 de persoane printre care Gheorghe cavafu, Dumitru cojocar, Ioan băcanu, Samoilă brutar, Stroe bărbieru, Manole băcan, Nicolae bărbier, Toma brutar ș.a.²⁸.

Procesul de mutare a silistrenilor la Călărași a continuat în toată prima jumătate a sec. al XIX-lea. La 6 iunie 1836 o petiție a locuitorilor din Dîrstor către „Prea Înălțate și bunule Domn al nostru” (este vorba de Alex. Dimitrie Ghica — n.n.) arată că subsemnații „au hotărîrea neschimbată ca la retragerea de aici a împărăteștilor oștiri să plecăm și noi și cei mai mulți din locuitorii, pentru ca să ne odihnim cu toții în mijlocul fraților noștri creștini” de la Călărași. Ei erau convinși că „micul oraș Călărași de azi se va face, dacă nu cu mult mai mare decît Brăila, cel puțin cît dînsa prin mulțimea locuitorilor noi”. Cei zece semnatori și alții, majoritate bulgari, afirmă că orașul Călărași „il știm de mult, vîzîndu-l cu ochii noștri și nu-l deosebim de Silistra și de împrejurimile ei”²⁹. Probabil oficialitățile române nu au dat curs acestei cereri deoarece la 17 iunie 1836 este trimisă o nouă jalbă cu exprimarea dorinței de „a trece și noi înșine cu locuințele în tîrgul Călărași și după înțelegerea ce o am luat de la orășenii Călărașilor că voiește a înființa oraș cu întreaga statornicie, moștenitoare, fără embatic”. Își puneau semnătura Hagi Ivanciu Sava, Stan Triful, Dimitrie Savă, hagi Tănase Toncovici ș.a.³⁰ La 5 mai 1837 era redactată de către 24 capete de familie silistreni stabiliți la Călărași plîngerea împotriva lui Gr. Poenaru reprezentant al Eforiei Spitalelor, care nu-și ținea cuvîntul în legătură cu emanciparea moșiei Lichirești³¹.

Procesul de stabilire la Călărași a populației dobrogene a antrenat, în prima etapă, în mod prioritar, familiile românești, acestora alăturîndu-li-se, pe parcurs și grupuri de bulgari. Din semnăturile proprii rezultă că mulți dintre noii veniți au fost sau au îmbrățișat diferite meșteșuguri și îndeletniciri negustorești. Ei se vor regăsi în rîndurile celor 61 de negustori portuari, negustori localnici, meșteșugari identificați în unele situații întocmite în perioada 1835—1837³². După numele lor Ion Ostroveanu, Vasile Ostroveanu,

Stoian Ostrovanu, toți negustori atestați în 1835, par a proveni ei sau înaintașii lor din localitatea dobrogeană Ostrov. La rîndul lor Badea, Calimachi, negustori, Radu Ion băcan, Mihali băcan, Gheorghe cismar, Nicolae bărbier, Cristea cojocar ș.a. erau veniți din Silistra. Fără a putea fi considerată completă lista meșteșugarilor și negustorilor călărășeni, ea reflectă ponderea categorică a negustorilor legați de port, a băcanilor pe cînd dintre meșteșugari cifrele cele mai ridicate revin cojocarilor, croitorilor, cismarilor etc. În toate aceste categorii sînt incluși atît localnici, cît și oameni proveniți din Dobrogea, de la Brăila sau din „Țara Turcească”.

Urbanizarea localității Călărași ilustrează așadar în mod evident strînsele și permanentele legături între colectivitățile dunărene.

NOTE

1. Anca Ghiață, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală și modernă*, în: „Memoriile Secției de Științe Istorice”, Seria IV, tomul V, 1980, p.
2. Panait I. Panait, *Vechimea așezărilor satești de pe brațul Borcea* în: „Pontica”, Constanța, 1971, IV, p. 379—384.
3. dr. Samarian Gh. Pompei, *Istoria orașului Călărași*, București, 1931.
4. Panait I. Panait, *Procesul de urbanizare a localității Călărași*, în: *Revista Muzeelor și Monumentelor*, Mon. Ist. Artă, 2, 1983 p. 77—79.
5. dr. Samarian Gh. Pompei, *op. cit.*, p. 5.
6. *Ibidem*, p. 28.
7. Arhivele Statului București, *Vornicia treburilor lăuntrice*, 21 A/1830, f. 13.
8. Documentele de arhivă consemnează prezența unor familii venite de la Mitreni, Valea Roșie, Chirnovi. Vezi și Dinu Mareș, *Oltenița și împrejurimile sale*, București, 1980, p. 57.
9. Anca Ghiață, *Contribuția școlii românești la fundamentele geografiei istorice*, „Memoriile Secției de Științe Istorice”, Seria IV, tomul VI, 1981, p. 37.
10. Panait I. Panait, *Lupta satelor de pe Borcea împotriva relațiilor feudale din secolul XVIII*, în: „Ialomița, Studii și Comunicări”, Slobozia, 1977, p. 100.
11. Anca Ghiață, *op. cit.*, Seria IV, tomul V, 1980, p. 37.
12. Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979, p. 38.
13. Constantin N. Velichi, *Emigrarea bulgarilor în Țara Românească în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812*, în: „Romanoslavica”, VIII, 1963, p. 31.
14. *Ibidem*, p. 52.
15. *Ibidem*, p. 54—55.
16. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 45.
17. *Ibidem*, p. 46.
18. *Ibidem*, p. 51.
19. *Ibidem*, p. 75.
20. *Catalogul documentelor turcești*, București 1960, I, p. 454.
21. *Ibidem*, p. 455.
22. *Ibidem*, p. 461.
23. Arh. Stat. Buc., *Vornicia din lăuntru*, 2709/1835.
24. Samarian Gh. Pompei, *op. cit.*, p. 225—226.
25. Arh. Stat. Buc., *Vornicia din lăuntru*, 4482/1836, f. 1.
26. Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, București, 1915, p. 25—26.
27. Samarian Gh. Pompei, *op. cit.*, p. 285.
28. Arh. Stat. Buc., *Vornicia din lăuntru*, 4482/1836, f. 34 și 34 v.
29. Samarian Gh. Pompei, *op. cit.*, p. 226—227.
30. Arh. Stat. Buc., *Vornicia din lăuntru*, 4482/1836, f. 15—15 v.
31. *Ibidem*, f. 31—31 v.
32. Panait I. Panait, *Procesul de urbanizare*, *op. cit.* p. 77—79.